

ગાંડીવ બાલોઘાનમાલા (૨)
 યુગ્મ: તેરમું

અ ને બી. જ વા. તો

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૅપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક 14680

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ રશીદની પેઠા રાને લીજી
લાલો

તારીખ ૬-૧૩

ગાંડીવખાલોઘાનમાલા (૨)

પુષ્પ:

:તેરમું

રશીદની પેટી

બીજી વાતો

લખનાર

નટવરલાલ વીમાવાળા

પ્રગટકર્તા

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

૧૮૦—કેળાંપીઠ

કિંમત]

સુરત

[૪ આના

ગ્રંથસંગ્રહ વિધાપીઠ
સામકાલિય
ગાંધીય સાહિત્ય મંદિર તરફથી

૧૫૮૪૦

મુદ્રક: પ્રકાશક

ઈશ્વરલાલ વીમાવાળા

ગાંધીય સાહિત્ય મંદિર તરફથી

ખીજ માળા

૧ ભૂલભૂલામણિ	૦-૧-૦
૨ સવાકાની આપવીતી	૦-૧-૦
૩ ખોટી ખોટી વાતો	૦-૪-૦
૪ સિપાઈઢાઢા	૦-૨-૬
૫ મધપૂડો	૦-૧૨-૦
૬ કોલસાકાકા	૦-૫-૦
૭ સંપરસ	૦-૩-૦
૮ પ્રીતિચંદ્ર	૦-૪-૦
૯ રિક્કિટિક્કિ	૦-૪-૦
૧૦ સારંગીવાળો	૦-૨-૦
૧૧ ખરેખરી વાતો	૦-૩-૦
૧૨ મોસાળની મોજ	૦-૩-૬
૧૩ રશીદની પેટી વગેરે	૦-૪-૦

પહેલી માળા

૧ થી ૩૦ પુસ્તકના બા રૂપિયા

મુદ્રણસ્થાન

ગાંધીય મુદ્રણાલય

ખપાડીયા ચકલા, સુરત

અને
બી હ વા તે

સાંકળીયું

રશીદની પેટી	૧
અંપકની અતુરાઈ	૪
રાતા જોડા	૧૬
આલાક ચોકીયાત	૨૫
હાથીતું વેર	૩૪
વાંદરાની ચલાકી	૩૮
માછલીનો ઉપકાર	૪૧
વાઘલાઈતું વહાલ	૪૩
કેવી અછલ !	૪૬
શિવાળનો વાઘનખ	૪૮

રશીદની પેટી

દૂર દૂર અરબસ્તાન નામે દેશ છે.

ત્યાં એક સોદાગર વસે. સોદાગર બારે પૈસાવાળો. પુષ્કળ દોસ્ત. ઘણાં ઠોર. અનેક સિપાઈ સપરા. એનું નામ રશીદ.

ધરડો થઈને એ મરવા પડ્યો. એને એક દોસ્ત હતો. તેનું નામ અખ્ખાસ. એને બોલાવીને કહે: દોસ્ત. તને એક કામ સોંપું. કરશે ?

દોસ્ત કહે: કરશુંસ્તો. શું છે ?

સોદાગર બોલ્યો: જો બાઈ, આ પેટારો જોયો ! કેવો મોટો છે ? એ પેટારો આખો ભરપુર છે. એ પેટારો ભેટ આપી દેવાનો છે.

દોસ્ત પૂછે: કેને આપી દેવાનો છે ?

સોદાગર બોલ્યો: તેજ કહું છું. જો, સાંભળ.

જે માણસ એમ કહે કે દુનિયામાં હું સૌથી સુખી છું, તેને મારે એ ભેટ આપવો છે.

એ પેટારો હું તને સોંપું છું. આ રહી ચાવી. પણ તારે એ ખોલવો નહિ. કોઈને ખોલવા દેવો નહિ. ને સૌથી સુખી હોય તેને ચાવી આપી દેવી. તે ખોલે ને તેજ લઈ જાય.

દોસ્તો કબુલ કર્યું.

પછી તો સોદાગર મરી ગયો.

અખ્ખાસ બાઈએ દોંડી પીટાવી. ઢાલ વગ-

ડાવ્યો: સોદાગરનો પેટારો ભેટ આપવાનો છે. સૈાથી સુખી હશે તેને મળશે. જે સુખી હોય તે આવે. ચાવી ને પેટારો તેને આપી દેવામાં આવશે.

રશીદ તો ખહુ પૈસાવાળો હતો. બધા એ વાત જાણે. વાત સાંભળી સૈાના મહાંમાં પાણી છૂટ્યું. આ વાત ફાંકડી બાઈ! લાવોને, જે મળ્યું તે ખર્ચું.

સેંકડો માણસ અપ્પાસને ત્યાં દોડ્યા: ચાવી મને આપો, ચાવી મને આપો. હું સૈાથી સુખી છું. સૈા એમ ને એમ બોલવા લાગ્યા.

ઘણી ભીડ ત્યાં ઝામી પડી. હોહા, ને ધમાલ ને પડાપડી થઈ, એક બીજના ડીલ પર ધસ્યા. બોલાચાલીમાંથી મારામારી થઈ. ઝપેટા ચાલવા માંડ્યા.

અપ્પાસ તો ગભરાઈ જ ગયો.

મહા મહેનતે લડતા રોક્યા. બધાને કહે: તમે એક પછી એક આવો. મને તમારી હકીકત કહો. હું નક્કી કરીશ. જે સુખી લાગશે તેને ચાવી આપી દેશ.

એક પછી એક, ત્રણસો ચારસો આવીને હકીકત કહી ગયા.

પણ એટલેથી પતે શાનું ? લોક તો વધતું ને વધતું જ નય. લીડ જરા ઘટે નહિ. વળી પાછી મારામારી ચાલી. હવે તો બધાએ પેટારો ઝુંટવી જવાનું જ ધાર્યું. ને કયો ધસારો.

પણ અખ્ખાસ પેટારા ઉપર ઉભો થઇ ગયો. મોટેથી બોલ્યો : ચાલો, બધા ચૂપ થઇ જવ. સુખી માણસ જડ્યો છે. તેને હું ચાવી આપું છું. તે પેટારો ઉઘાડશે.

બધા ચૂપ થયા. પાસે એક કોઠ ઉલ્લુ ઉભેલો હતો. તે ઉલ્લુને અખ્ખાસે ચાવી આપી. ઉલ્લુ તો રાજ રાજ થઇ ગયો. તેનાથી હસાઇ હસાઇ નય.

મલકાતાં મલકાતાં તેણે ચાવી લગાડી. કળ ફેરવી. પેટારાનું ઢાંકણ ઉઘાડ્યું.

ત્યાં તો ઓહોહોહો ! પેટારામાં બધા પથરાજ પથરા. નાના પથરા ને મોટા પથરા ! ગોળ પથરા ને ચોરસ પથરા. પથરા સિવાય બીજું

કાંઈ થે ન મળે !

ઉપર ફક્ત એક ચિઠ્ઠી હતી. તે પર લખેલું:
અલ્યા બેવકૂફ ! તું તો સૌથી સુખી છે.
ત્યારે આટલો લોભ શાનો રાખે છે ? જા, જા !
બધાએ પથરા બેયા. હોહા થઈ ગઈ. શોર
બકોર મચી ગયો. છેવટે હસતા હસતા બધા ઘેર
ગયા. પેલા ઉલ્લુભાઈ પણ રસ્તે પડ્યા !
આમ રશીદે સૌની કસોટી કરી !

જવંતસિંહ રાજા તો બલો,
પણ જરા ચક્રમ ખરો. એક
ધૂન આવી કે ખલાસ. તેને

છોડેજ નહિને ! તેની પાછળ ગાંડો ઘેલો થઈ જાય.
ફાવે તે ખરચી મારે. પણ ધૂન ન છોડે.

એની એક ગમ્મતની વાત છે.

એક દહાડો ભાઈ બેઠેલા દિવાનખાનામાં.
હાથમાં આરમી. તેમાં બેતાં જણાયું : હાં દાદી વધી
ગઈ છે. ઘણી વધી ગઈ છે. બોડાવી નાંખવી બેઠાં.

પ.....ણ !

એક મોટું પઅઅઅણ થયું. એને યાદ આવ્યું કે ગઈ વેળા દાઢી બોડતાં ભગલાએ લોહી કાઢેલું. જરા ધા થઈ ગયેલો. તે બે દહાડા થોડું દુઃખેલો પણ ખરો. એવા ભગલા પાસે હજમત કરાવેલી શા ખપની ? વળી લોહી કાઢે તો ?

રાજજીએ તો નક્કી કર્યું : ભગલા પાસે ન બેસવું. રાજના સૌથી સારા હજમને તેડાવવો. તેની સાથે સરત કરવી કે લોહી ન કાઢે. પછીજ દાઢી બોડાવવા બેસવું.

વિચાર નક્કી થયો કે પછી વાર કેવી ? રાજજીએ ખૂમ પાડી : એઈ કોણ છે ? હરમાનસિંગ—
જી હજૂર !—કહુંતો એક સિપાઈ આવીને ઉભો રહ્યો.

હુકમ થયો : કારભારીને બોલાવો.

સિપાઈ ચાલતો થયો.

થોડીવારે કારભારી પધાર્યા. કોળા જેવું માથું, ગાગર જેવી ડુંડ. એમનું નામ ગણપતિશંકર

ખાસ્સા ગણપતિ જેવાસ્તો.

ખળવંત રાજનું ખધું કારભારું એ કરે.
એના જેડા પણ એ શીવડાવે ને મુગટ પણ એ
ખનાવે. ખધો કારભાર એનો.

રાજ કહે: કારભારીજી ! તમે તો ખડુ ઉસ્તાદ
છો. ખધી વાતે જાણકાર છો. ત્યારે એ વાત કહેાને,
કે આ ગામમાં સૌથી ચાલાક હજમ કોણ ?

જી ! આપનો હુકમ જોઈએ. ગામમાં તો
સૌથી ચાલાક દયારામ હજમ ગણાય. એનો જેટો
આખા રાજમાં ન જડે.

રાજ કહે: ઠીક, એને ઘોલાવો. હમણું જ
આવે. એાજર લેતો આવે. મારે હમણું જ દાઢી
ઘોડાવવી છે.

તરત માણસ દોડયા. દયારામને ખબર થઈ:
રાજજી ઘોલાવે છે, ચાલો જલદી. દયારામ તો
રાજ રાજ ! આહો, આજે તો રાજને ઘોડીશું !
વાહ બાધ ! ફાવ્યા ! સાફ ધનામ મળશે.

દયારામ બાધએ તો નવું નવું ધોતિયું પહેયું,

ડગલો ચઢાવ્યો. પાઘડી ઘાલી. પોટલું લીધું ને ચા.....લ્યા !

એટલે એનો છોકરો કહે: બાપા, બાપા !
ક્યાં જાઓ છો ?

છોકરો ખાર વરસનો. એનું નામ ચંપક.

દયારામ કહે: મહેલમાં. રાજની દાઢી બોડવા.

છોકરો કહે: ત્યારે તો મને લેતા નથી.

મારે મહેલ જવો છે.

ચાલ ભાઈ, તું પણ ત્યારે—કહી દયારામે ચંપકને પણ સાથે લઈ લીધો.

બંને ચાલ્યા. મહેલ પહોંચ્યા.

રાજ પાસે જઈ સલામ કરી. ભોંય પર બેઠા.

રાજજી કહે: કાં ? તારું નામ દયારામ કે ?

બધા તારો બેઠો નથી એમ કહે છે. તો હવે બતાવ તારી ચાલાકી. આજે તારે જ હાથે દાઢી બોડાવવી છે. બોલ, બરાબર બનશે કે ?

દયારામ તો ખુશ ખુશ થાય. હસીને બોલ્યો જ, આપની મહેરથી બધું થશે. હુકમ કરો.

રાજ હસ્યો. જરા મુંગો રહ્યો. પછી કહે: એ તો ઠીક. પણ એક શરત છે. દાઢી બોડવાની ખરી, પણ એક ટીપું લોહી ન નીકળવું જોઈએ. એ શરતે જ કામ કરવાનું. એક ટીપું પણ નીકળ્યું

તો તારું ડોકું અહિં જ ઉડાવી દઉં. બોલ શું શું કહે છે ?

દયારામનું તો હસવું બધું ઉડી ગયું. બિચારાનું મ્હોં પડી ગયું. એ તો અસ્તરાનું કામ ? કોઇ વાર સહેજ લાગીયે જાય ! નકકી કેમ કહેવાય ?

તે બોલ્યો : મહારાજ ! એનું તો કેમ કહેવાય..... ?

રાજા કહે : એ કંઈ હું જાણું નહિ. મારી વાત તો સીધી છે. આ કંઈ ગાંગા તેલીનું લોહી નથી કે વાડકો બે વાડકા ઢાળે તોયે ચાલે ! આ તો રાજવંશી લોહી છે, રાજવંશી ! તેનું ટીપું પણ નકામું કેમ જાય ? તે જાય તો તારો જીવ પણ જાય. માટે ધ્યાન રાખ. ચાલ, હવે વિલંબ નહિ. શરૂ કર.

દયારામ તો ગભરાટમાં પડ્યો. જેમતેમ ચંપક પાસે અસ્તરો લીધો ને કામ ચાલુ કરે છે ત્યાં તો હાથ થરથર ઘુળે. પેટમાં ગભરામણ.

અસ્તરો ઉંચો કર્યો ન કર્યો ત્યાં તો પડ્યો નીચે
ને કટકા થઇ ગયા !

રાજે તો એકદમ બરાડી ઉઠ્યો: એ અનાડી !
બેબકૂફ ! ચોરટા ! ઉભો થા !

ચંપક આ બધું ઉભો ઉભો જોયા કરે. ન
બાલે ન ચાલે. પણ તેનો વારો આવ્યો, તે બાલો
પડ્યો: મહારાજ, બાપુને જવા દો. હું આપની

દાઢી બોડી આપું.

રાજા તો સડક ઘર્ષ ગયો ! આ બાર વરસનો બુચો બોલે છે શું ? એનો બાપ પાછો પડ્યો—ને એ શું ધોળશે ? કદાચ જીંદગીમાં અસ્તરો કદિ વાપર્યો પણ નહિ હોય. છતાં તૈયાર છે ! ખરી હિંમત, ભાઈ !

પછી મોટેથી રાજા કહે : હા હાહાહા, બોલવું તે તો બોલ્યા ! પણ ખબર છે, સહેજ લોહી નીકળે તો શું થશે તે ?

જી, હા, મહારાજ. આપ મને મારી નાંખજો.

દયારામ બોલી ઉઠ્યો : મહારાજ, એ તો નાદાન છે. એની પાસે માં બોડાવશો. એણે કે'દિ અસ્તરો ઝાલેલો ? અરે, આપની દાઢી કાપીકૂપી નાંખશે ! જવા દો, જવા દો, મહારાજ !

પણ છોકરો જબરો તો ! એ તો લીધેલું છોડે જ નહિ. ને વળી રાજા પણ ચોંટ્યો. તે કહે : બસ, હું ચે એની જ પાંસે બોડાવીશ. જોઈ, એ કેટલા પાણીમાં છે ! તું તો સાવ બાયલો દેખું ! અસ્તરો જ ભાંગી નાંખ્યો !

રાજનો હુકમ; એની ઉપર બીજી વાત કેમ ચાલે? ચંપકે તો બીજો અસ્તરો કાઢ્યો, ને છોલવાનું શરૂ કર્યું. એ તે દાઢી બોડતો હતો? નારે ના! જાણે હજી હાંકે! જાણે દુધી છોલે, રતાણુ છોલે. સડસડ સડસડ અસ્તરો ચાલે! રાજનો ગાલ તો ચમચમ થાય! બળતરાનો પાર નહિ! પણ કશે લાગ્યું નહિ. ધા ન થયો. લોહી ન નીકળ્યું.

એમ કરતાં દાઢી બોડાઈ રહી. રાજએ આરસી લીધી. અંદર બેયું. તપાસ કરી કે કશે લાગ્યું છે? ના બાઈ, કશે ચ ન મળે! ગાલ તો એના જાણે બડબડ બળે. પણ લોહીનું નામ નહિ.

એટલે રાજ હસીને કહે: શાખાશ, છોઠરા શાખાશ! બલિહારી તારી હિંમતને! તેં રંગ રાખ્યો. પણ અલ્યા, તને જરાયે ખડીક ન લાગી? સહેજ લોહી નીકળે તો જન જશે એમ ડર ન થયો.

ચંપક કહે: એ ન કહેવાય. વાત ખાનગી છે. તમે મને કંઈ કરો નહિ એ શરતે કહું.

રાજ કહે: બોલ. જા. તને બધું માફ છે.

ચંપક બોલ્યોઃ એમાં ડરવાનું શું ? મારો જન તમારા હાથમાં ક્યાં હતો ? ઉલટું તમારો જન મારા હાથમાં. સહેજ લોહી નીકળત તો આપને સાજા જ શા સારૂ રાખત ? મારી ગરદન ઉડાવવાની ફુરસદ જ તમને ન મળત ! સૌ ધારતે કે છોકરાથી ભૂલ થઈ ગઈ—અસ્તરો સજડ લાગી ગયા !

વાત સાંભળી રાજ થરથર ઘૂંટી ઉઠ્યો ! આ છોકરો જખરો ભાઈ ! બાપ રે, આ તો સહેજમાં ખચી ગયા. નહિ તો મરવાનો જ સોદો હતો ! આ અનાડી છોકરાથી સહેજ લોહી નીકળ્યું હોત તો પુરા જ થઈ જવાત ! ને મારી ધૂન પણ અવળી નીકળી જતે !

રાજ નજીવી બાબત પર મોટી સજ કરવાનું તે દહાડાથી ભૂલી ગયો. એનું ચક્રમપણું પણ ઉડી ગયું !

ગાઠળ આઠમનો મેજો. સુરતમાં ભરાય.
મેજો જોવા ખાલુ ને એના ખાપુ નીકળ્યા.
ખાલુ દશ વરસનો હતો. મેજો જુએ જુએ
ને હરખાય.

ખાલુને ખૂટ લેવાના હતા. મેજામાં એક ઠેકાણે
ખૂટની દુકાન હતી. ભીડ ઘણી હતી. પણ ખાલુને
ખૂટ લેવાના હતા. એટલે ધમાલમાં પણ ખંને
ત્યાં ઉભા.

ખાલુ કહે: ખાપુ મને આ લાલ ખૂટ જોઈએ.
ખાપુ કહે: એ ખૂટ પહેરીને કંઈ નિશાળે

જવાબ ? તું તારે પેલા કાળા લેને ?

દુકાનવાળાએ તો જત જતના બૂટ ભેગા કર્યા. બાપુને ખતાવવા માંડ્યા.

બાલુ કહે: બાપુ, મને તો લાલ જ અપાવેને, ! લાલ બૂટ સારાં છે.

બાપુ કહે: ના, ના. કાળા જ સારા છે. એ લે. કિંમતમાં પણ સસ્તા હશે.

બાલુએ લાલ પહેરી લેયા. એને બહુ ગમ્યા. કાળા પણ પહેરી લેયા. પગમાં ખરાબર બેઠા. પણ એને ગમ્યા નહિ.

બાપુ કહે: ના, ના. કાળા જ લ્યો. એ બાધ, એની કિંમત શું છે ?

દુકાનવાળો કહે: બે રૂપિયા ચાર આના.

બાલુ પૂછે: ને આ લાલની ?

દુકાનવાળો કહે: એના તો ત્રણ રૂપિયા દસ આના બેસે.

બાપુ બોલ્યો: અમે તો કાળા જ લઈશું. લ્યો આ દશની નોટ. અમને બેડા ખાંધી આપો.

બાકીના પૈસા પાછા આપો.

દુકાનવાળો કહે: ઉભા રહો શેઠ. હું બાકીના પૈસા બેડેની દુકાનેથી લાવું. એક છોકરા, શેઠને આ બેડા બાંધી આપ.

દુકાનવાળાનો નોકર છોકરો ત્યાં આવ્યો. ખૂટોનો ઢગલો સમો કર્યો. કાગળ લાવ્યો ને બાલુને માટે ખૂટનું બંડલ બનાવ્યું.

દુકાનવાળો પાછો આવ્યો. સાત રૂપિયા બાર આના ગણીને બાપુને આપી દીધા. બાલુએ બંડલ લીધું. બાલુ ને બાપુ બે ચાલ્યા.

આગળ જતાં બાપુ કહે: બેને કીકા, લાલ ખૂટ તો ફેટલા મોંઘા ! એ તો પૈસાવાળા હોય તે પહેરે.. આપણે કંઈ પૈસાવાળા છીએ ?

બાલુ મુંગો રહ્યો. કંઈ બોલ્યો નહિ.

એટલામાં સુરજ ઢંકાઈ ગયો. વાદળાં નીકળ્યાં. ધનધોર વાદળાં. વરસાદ તૂટુંતૂટું થઈ રહ્યો. જાણે હમણાં જ ધમધમ તૂટી પડશે.

બાપુ કે બાલુ પાસે છત્રી નહોતી.

બાપુ કહે: ચાલ, બાડુતી મોટરમાં બેસી જઈએ. એક એક આનો લાગશે. ચોકમાં ઉતરી પડશું. ત્યાંથી ઘેર ચાલીને જઈશું.

બંને જણા મોટરમાં બેસી ગયા. મોટરમાં પણ ભીડ હતી. કેટલા ચઢે ને કેટલા ઉતરે. એ ધમાલમાં ખૂટનું બંડલ પડી ગયું. બાલુને ધ્યાન રહ્યું નહિ.

મોટર સડસડ ચાલી. થોડી વારે બાપુ પૂછે: બાલુ, પેલું બંડલ ?

બાલુએ આમ તેમ જોયું. બંડલ મળે નહિ. તેનું મ્હોં વીલું પડી ગયું. બાપુ સમજી ગયા, કે કશે પડી ગયું. તેણે તુરત મોટરવાળાને કહ્યું: એઈ એઈ, મોટર બંધ રાખ. અમારું બંડલ પડી ગયું.

મોટર ઉભી રહી. બાલુ ને બાપુ બે ઉતર્યા. શોધતા શોધતા પાછા ચાલ્યા.

જરા જરા છાંટા પડવા માંડ્યા હતા.

મોટરને રસ્તે જોતા જોતા ગયા. જ્યાંથી

બેઠા હતા ત્યાં સુધી ગયા, પણ ખંડલ કંઈ દેખાય નહિ. ખંને વિચારમાં ને વિચારમાં ઉભા રહ્યા.

પછી ખાપુ કહે: હશે હવે. હું શું કરું ? તારે ઉઘાડપગા જ નિશાળે જવું પડશે. હવે તો આવતે વરસે નવા જોડા લેવાશે. ત્યાં સુધી કંઈ નહિ. ચાલ.

પણ ખાલુનું મ્હોં લેવાઈ ગયું હતું. તે તો ચાલે જ નહિ. તેની આંખમાંથી બે આંસુ ડબડબ પડ્યા.

ખાપુ કહે: ચાલ હવે. ચાલ. ઉભો શેનો રહ્યો ? ચાલ, ઘેર ચાલ્યા જઈએ. માથે વરસાદ ગાળે છે તે જોતો નથી !

ખાલુ રડી પડ્યો. જેમતેમ બોલ્યો: ખાપુ, મારી ભૂલ થઈ. ખંડલમાં તો લાલ જોડા હતા. કાળા નહિ. પેલા છોકરાએ ભૂલમાં ને ધમાલમાં લાલ જ ખાંધી દીધા. તે આમ બોલાઈ ગયા.

હવે તો ચાલો દુકાનવાળાને ત્યાં. તેના વધારાના પૈસા આપી આવીએ. મને ખૂટ વગર

ચાલશે. બે વરસ ચાલશે. પણ એને કંઈ ઠગાય ? ચાલે પાછા.

બાપુ મનમાં મુંઝાયા. પણ રાજ રાજ થયા.

બાલુની સચ્ચાઈ એને ગમી. બોલ્યા: એમ હતું ? પહેલેથી બોલવું તું ને ? છોકરાને બાંધતાં કેમ ન અટકાવ્યો ? હશે, ચાલ. આપણાથી બોલું કેમ થાય ? ચાલ, એને એક રૂપિયા બે આના આપી આવીએ. એ બિચારાને નુકસાન કેમ થવા દેવાય ?

બાપુ ને બાલુ બંને દુકાને ગયા. બાપુએ બાલુને પૈસા આપ્યા. બાલુ દુકાનમાં ગયો. દુકાનવાળાને બધી વાત કરી. પૈસા ગણી આપ્યા.

દુકાનવાળો કહે: ભલે શેઠ ! ધરાક હો તો તમારા જેવા જ હોજે !

એ પૈસા ગણતો હતો એવામાં એક સિપાઈ ત્યાં આવ્યો. તેની સાથે એક કાળો સરખો માણસ હતો. તેને સિપાઈ ધસડતો હતો. કાળો માણસ ચીંથરેહાલ હતો. તેના હાથમાં એક બંડલ હતું.

સિપાઈએ પૂછ્યું: હાજી કાસમ નુરમહમદ

ખૂટવાળાની દુકાન આ કે ?

દુકાનવાળો કહે: જી, જમાદાર. ક્યા હૈ ?

સિપાઈ બોલ્યો: જુઓ, આ બંડલ તમે બાંધેલું છે ? ઉપર તમારી છાપવાળો કાગળ છે. આ માણસ બંડલ લઈ જતો હતો. શક પરથી

એને પકડ્યો છે.

એ પેલું બાલુવાળું જ બંડલ તો !

દુકાનદાર કહે: હા, હા ! એ અમારું જ બંડલ ! આ છોટા શેઠ બંધાવી ગયેલા.

બાલુ પણ એ બંડલ ભેધ કૂદી ઉઠ્યો બાપુ પણ અંદર આવ્યા.

દુકાનદારે બંડલ છોડ્યું. અંદર પેલા લાલ બેડા ખરાખર હતા.

દુકાનદાર કહે: જાઓ જાઓ જમાદાર ! એને છોડી દો. એ કંઈ ચોર નથી. બંડલ રસ્તે પડી ગયેલું. તે જ એણે લીધેલું.

સિપાઈ ને પેલા રસ્તે પડ્યા.

પછી દુકાનદારે બાલુને કહ્યું: દોસ્ત ! લે આ તારા પૈસા ! ને જ, તને લાલ બેડા ભેટ આપું છું. લાલ ને કાળા બંને બેડા તારા.

એમ કહી બંનેનું બંડલ બાંધી આપ્યું.

બાલુ તો રાજી રાજી. પણ બાપુ કહે: ના, અમારાથી લેવાય નહિ.

દુકાનવાળો કહે: ન કેમ લેવાય ? હું આપું છું. ગોકળ આઠમની ભેટ, એ મારો ય ભત્રીજો છે ના ?

હવે ખાપુ શું કહે ?

ખાલુ ઘેર આવ્યો. ખાને ખંડલ આપ્યું. ખા પૂછે: આ બે બેડ કેમ ?

ખાલુએ બધી વાત કહી.

માએ ખાલુને છાતી સરસો ચાંપ્યો: જીવતો રહે દોકરા મારા ! એમ ને એમ સાચો ચાલજે.

ચાલાક ચોકીયાત

બંગાળામાં ત્રિપુરા કરીને જલ્લો છે. એ જલ્લામાં સરાઈલ નામનું ગામ છે. ત્યાં એક જાતના બચુકલા કુતરા થાય છે. એ કુતરાને ડાલે ઉત-ઉત જેવું હોય છે. દેખાવમાં બારે બિહામણા. સ્વભાવ પણ એવોજ ખરાબ. શેઠ ને બીજા ખાસ પિછાનવાળા શિવાય બીજા કોઈને ગાંઠે નહિ. કરડી પણ યેસે એટલે એ કુતરાને કેળવવાં મુશ્કેલ. લાંબા વખત સુધી સાંકળે બાંધી રાખવા પડે. પછી જ તેઓ નરમ પડે ને કહ્યાગરા થાય. તોયે શેઠ ને તેના કુટુંબીઓનેજ કામ લાગે. બીજાને તો દુઃખજ દે. એવા એક કુતરાની આ વાત છે.

મૈમનસિહ જલ્લો ને તેમાં રામનગર નામનું ગામ. એ ગામમાં ઉમાપ્રસન્ન સરકાર નામનો મા-

ણસ રહે. એ બાધ છેક ગરીબ નહિ, તેમ પૈસા-વાળો પણ નહિ. સાધારણ સ્થિતિનો.

આ ઉમાપ્રસન્નબાઈનું લગન સરાઈલ ગામે થયેલું. એ લગન પછી એને એક છોકરો થયો. તે ૧૬ વરસનો થતાં બાપ પોતે મરી ગયો. કુટુંબમાં તે વેળા ફક્ત એક ગુમાસ્તો, એક નોકર, એક નોકરડી એટલાંજ—વધુમાં તો ખુદ ઉમાપ્રસન્નની વહુ ને તેનો છોકરો રમાપ્રસન્ન. બીજું કંઈ નહિ.

મા રમાપ્રસન્નને રમુ કહે. રમુ અવારનવાર સરાઈલ જાય. ત્યાં મામાનું ઘર ખરું કની? ત્યાં જાય ત્યારે મામા એને કંઈ ને કંઈ આપે. એક વાર મામાએ રમુને કુતરુંજ આપ્યું. એ કુતરું પાળેલું હતું.

રમુ કુતરું લઈને ઘેર આવ્યો. કુતરાનું નામ ચાલાક ચોકીયાત પાડ્યું. રમુ નિશાળે જાય ત્યારે ચાલાક એની સાથે સાથે જવા કૂદે. પણ એ તો સરાઈલનું કુતરું. વખતે બીજાં છોકરાને કરડી બેસે. એટલે રમુની સાથે મા એને જવા ન દે.

એને સાંકળ વડે બાંધી રાખે. ચાલાક બહુ કૂદે-ચીસો પાડે, પણ પછી ધીરે ધીરે મુંગો થાય.

પણ ચાલાક ચોક્કી તો અચ્છી કરે. એને ઘાકે કોઈ બિખારી પણ રમુને ત્યાં ન આવે કોઈ સાધુરામ પણ ન આવે. ચોર તો ક્યાંથીજ આવે? કોઈ પણ અનાજુઓ આવે કે ચાલાક ધસ્યોજ છેને !

તે છતાં એક દહાડો ચોરી થઈ. સહવારે બધાં ઉઠ્યાં ને જોયું તો દિવાનખાનાના ઓરડામાં બાકોડું. પેટી ભાંગેલી ને પૈસા ગેબ. ઘરમાં ધ-માલ મચી ગઈ. ચાલાક જોવો ચોક્કીયાત છતાં ઘરમાં ચોરી ? કોઈ બાકું જુએ, કોઈ પેટી જુએ, કોઈ પૂછે કે પેટી બંધ હતી કે ખુલ્લી ?

એટલામાં રમુએ જોયું કે ચાલાકભાઈ પેટી પાસે જઈ તેને નાક લગાડે છે. પેટી સુંઘે છે, પેટીવાળી જમીન સુંઘે છે. રહી રહીને સુંઘે છે. કેટલીક વાર સુધી એમ એણે સુંઘ સુંઘ કર્યું. ને પછી માર્યો કૂદકો ને નીકળ્યો ઘરની બહાર. ઘરની પાછલી બાજુ ગયો. ત્યાંની જમીન સુંઘી

ને ધીમે ધીમે ઝાટલે ચઢ્યો.

રમુ પણ તેની પાછળ પાછળ ગયો. ને શું કરે છે તે જોવા લાગ્યો.

બીજી બાજુ ઘેર સૌ તપાસ કરે છે. પૂછ-પરછ કરે છે. પડોશીઓ ભેગા થયા છે. સૌ નવાઈ પામે છે. ચાલાક ચોક્કીયાત હોય છતાં ચોરી થાય !

બધાં ઉઠેલાં, પણ એક જણ ઉંધ્યાજ કરે. એનું નામ મથુરો—એ ઘરનું પરચુરણ કામ કરનારો નોકર. ઘરને પાછલે ઝાટલે સૂતેલો. એની ઉંઘ ઉડેલી નહિ. આટલી ધમાલ મચેલી તોયે એ ધોર્યાજ કરે. એ જાગતો આંખમીંચીને પડેલો કે ખરેખર ઉંઘતો હતો તે કોણ જાણે !

ચાલાકે તો ઝાટલે ચઢીને મથુરાનું ડીલ સુંઘવા માંડ્યું. એ સુંઘતાં એને કંઈ કંઈ થયું. જાણે એકદમ અકળાવા લાગ્યો. બસાબસ કરી મૂકી. ઘરમાંથી બીજા માણસો પણ ત્યાં દોડી આવ્યાં. જુએ છે તો ચાલાકે મથુરાનું ખમ્મીસ મ્હાંમાં પકડ્યું છે ને ખેંચે છે. મથુરો તે તાણે છે પણ

એ છોડતો નથી. ઉલટો કરડવા જાય છે !

ધરનાં માણસોએ મથુરાને કહ્યું: અલ્યા, ગ-
ડખડ ન કર. એ શું કરે છે તે જોવા દે.

પછી મથુરાનું શું ચાલે ? એ ઉઠ્યો ને કુ-
તરાને ખમીસ ખેંચવા દીધું. કુતરો ખમીસથી
એને તાણે ને એ પાછળ પાછળ ચાલે. એમની
પાછળ ધરનાં માણસો. એમ બધું લશ્કર કુતરા
પાછળ ચાલ્યું.

કુતરો તો ચાલ્યો ચાલ્યો જાય. એમ કરતાં
એ દૂર ગામની બહાર નીકળ્યો. સૌ નવાઈ પામે
પણ પાછળ જાય. એમ કરતાં જંગલ આવ્યું.
જંગલમાં પેંઠા. થોડે દૂર ઝાડી હતી. ઝાડીની
વચ્ચે થોડી ખુલ્લી જગા. તેમાં એક તાંબે ખાડો
જણાયો. ખાડો તાંબેજ પૂરી દીધેલો હતો. માટી
જુદી પડી જતી હતી. જાણે આજેજ ખાડો પૂર્યો
ન હોય !

ચાલાકે ત્યાં આવી મથુરાને છોડી દીધો ને
પગ વડે ખાડો ખોતરવા માંડ્યો. એટલે મથુરાએ

ત્યાંથી સરકવા માંડ્યું. એને સરકતો જોતાંજ ચાલાકે ભપ્પ દધને એને ફરી પકડ્યો ને બે દાંત એવા માર્યા કે તે ત્યાંજ અટકી ગયો.

ચાલાકે પાછો ખાડો ખોદવા માંડ્યો. ધરનાં માણસો પણ તુરત મંડ્યાં. થોડી વારમાં તો રૂ-પિયાની થેલીઓ દેખાઈ. રમુએ થેલી ગણી જોઈ. નાણાં ખરાખર હતાં. એક પાંચ આછી નહિ કે વત્તી નહિ. પૈસા મથુરાએ ચોરેલા એ નક્કી હતું. મથુરાને દબડાવ્યો. તેણેય કબુલી દીધું, ને રડી પડ્યો. માફી માંગી. જૂનો નોકર એટલે પોલિસમાં ન સોંપતાં જવા દીધો. પણ નોકરીમાંથી રજા આપી.

તે દિવસથી ચાલાકબાઈનાં માન વધી ગયાં. સૌ કોઈ એનાં વખાણ કરવા લાગ્યાં.

(૨)

એમ કરતાં કરતાં રમુ મોટો થયો. પરણ્યો. એની વહુને એક છોકરો થયો. તેનું નામ માણેક પાડ્યું. છોકરો ચાંદ જેવો ગોરો, કુલ જેવો કો-

મળ, બારે દેખાવડો. સૌને એના પર બહુ વહાલ.
ધીમે ધીમે માણેક છ મહિનાનો થયો.

જેઠ મહિનો હતો. સાંજ પડેલી. માણેક એક
ગોદડી પર સૂતેલો. ઘરમાં કોઈ માણસ ન મળે.
માણેકની મા ને રમુની મા બંને તળાવે ગયેલાં.
રમુ પડોશીને ઘેર પાનાં રમે. માણેકની આસપાસ
ચાલાક કૂચાં કરે, ચોઠી કરે. ચાલાક હોય એટલે
ઘરનાં માણસને કશી ચિંતા નહિ. માણેકના ડીલ
પર એ માખી પણ ન બેસવા દે. પોતાની પુંછડી
વડે ઊરાડી દે.

સાસુવહુ તળાવે ગયેલાં ત્યાં વાતે વળગ્યાં.
વાત લાંબી ચાલી. આવતાં આવતાં મોડું થઈ ગયું.

એટલામાં ઘરના પાછલા ભાગમાંથી એક
છ હાથ લાંબો સાપ પરસાળમાં (માણેક સૂતેલો
ત્યાં) આવી લાગ્યો. એ સાપ બારે ખૂરો. એને
એ ભાગમાં આડીયલ નામથી ઓળખે. દેખાવમાં
મગર જેવો દેખાય. શરીર પર પીળા રંગની ચી-
તરામણ હોય. એનું ચામડું બહુ મજબુત તેમાંથી

ત્યાંના લોકો સરસ જોડા બનાવે. એની પુંછડીજ
એ હાથ તો લાંબી. પુંછડીને એક ઝપાટે એ
દુશ્મનને સાફ કરી નાંખે. એવો એ બચાંકર સાપ.
ધીરે ધીરે માણેકની ગોદડી તરફ જાય છે.

ચાલાકની એના પર નજર પડી. તરત ચ-
મકી ગયો. સાપને એ ઓળખે. એની સાથે લઢવું
એટલે જનનું જોખમ. પણ કંઈ માણેકને મરવા
દેવાય ? માણેકને ખચાવ્યા વિના ચાલે ? ચાલાકે
તો માર્યો કૂદકો ને પડ્યો સાપના ડીલ પર. સા-
પકુતરાની લઢાઈ શરૂ. ચાલાકે સાપને નખ વડે
ચીરવા પ્રયાસ કર્યો. પણ એ તો મગર જેવો
સાપ ! એનું ચામડું તો લોઢા જેવું. ચાલાકના
દાંત કે નખથી એના પર કંઈ અસરજ ન થઈ.

પણ સાપના ઝપેટાનો ને એ ઝપાઝપીનો
અવાજ થયો. ચાલાક પણ બસતો જાય ને સાપને
કરડતો જાય. સાપ એને ઝપેટા મારે. એનું શરીર
સોરાઈ ગયું. ઠેર ઠેર લોહી નીકળ્યું. આ બધી
ધમાલનો અવાજ સાંભળી રમુ ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

એટલામાં રમુની મા ને માણેકની મા પણ આવી
લાગ્યાં. એ બંધાને આવેલાં બેઠાં સાપ પાછલે રસ્તે
પાછો નાઠો. જંગલ તરફ દોડી ગયો.

પણ ચાલાક તો લોહી લુહાણુ. ઠેર ઠેર ધા
થયેલા. સાપ જતાં જ એ હાંફતો હાંફતો પડી
ગયો. તરફડવા લાગ્યો. ઘરમાં દોડાદોડ થઈ રહી.
વૈદે ચાલાકને ઓસડ આપ્યું. પણ તે એને ગળે
ન ઉતર્યું. રમુએ રોટલી લાવી નાંખી. તે ય
એનાથી ન ખવાઈ. થોડી વારમાં તરફડતાં તરફડતાં
ચાલાક મરી ગયો. પોતાના શેઠના છોકરાને બચા-
વવા એણે આમ પોતાનો જીવ આપ્યો. એના
જેવો શૂરો બીજો કોણ હોય ?

પરદેશના કુતરાઓની આવી ઘણી વાત
આવે છે. પણ આ તો આપણા દેશના કુતરાની
વાત છે. તદ્દન સાચી વાત છે.

હાથીનું વેર

વિલાયતની વાત છે. ઘણાં વરસ થયાં.

મેજો ભરાયેલો. ત્યાં એક જનવરખાનું પણ આવેલું. વિલાયતમાં તો હાથી થાય નહિ. ત્યાં એ નવાઈની વસ્તુ. એટલે જનવરખાનાના હાથી, સિંહ, વગેરે જોવા લોકો ઘણા આવે.

આવનારાં જનવરોને કંઈ કંઈ ખવડાવે પણ ખરાં.

એક જાણે હાથીને મગફળીની શિંગ ખવડાવી. હાથીએ તે ખુશીથી ખાધી. તે રાજ થતો દેખાયો. તેણે કંઈ કંઈ ખેલ પણ કર્યાં. સલામ કરી. એક પગે ઉભો રહ્યો. જાણે શિંગ ખાધાનો બદલો ન વાળતો હોય !

પછી પેલા બાઈએ પાછી ટોપલી ધરી. તેમાં

બશેર ત્રણ શેર બીજ શિંગો હતી. હાથીએ તો રાજ થઈને તરત તેનો કાળીયો કર્યો. એક ઝાટકે બધી ખાઈ ગયો.

પણ ખાધી ન ખાધી ત્યાં તો એનું દુઃખ એકદમ વધી પડ્યું. તેણે તો ખૂબ ખરાડા પાડવા માંડ્યા. પછી દોડ્યો ને પાણીની ડાલ ખેંચી આણી. રખેવાળને આવીને ઈશારો કર્યો કે મને પાણી પા. રખેવાળ ઈશારત સમજી ગયો. તરત એણે ડાલ ભરી પાણી આપ્યું. હાથી ગટગટાવી ગયો. એમ બીજ, ત્રીજ, ચોથી-પાંચ સાત ડાલ પાણી પી ગયો.

પેલો ખવડાવનારો કહે: આ શિંગો ઊની બહુ હતી-ધગધગતી હતી. હાથી દાઝ્યો હશે !

રખવાળ કહે: હવે જા ભાઈ જા, તું રસ્તે પડ. નહિ તો હમણાં હાથી તને ફટકાવી પાડશે.

પેલો તરત પાછો ફર્યો ને ચાલવા માંડ્યો. વાત ખરી પડી. તેણે પુઠ ફેરવી કે હાથીએ ધમ્મ લઈને પાણીની ડાલ તેના તરફ ઉછાળી. પેલો

સહેજમાં ખચી ગયો ! હાથીએ એટલા જોરથી ને એવું સરસ નિશાન તાકીને તે નાંખેલી કે પેલાને લાગી હોત તો તે મરી જ જત.

પછી વરસેક નીકળી ગયું. એજ ચીડીયા-ખાનું પાછું ફરતું ફરતું એજ ગામે આવ્યું. પેલો હાથી પણ હતોજ. ફરી પેલો ખવડાવનારો જેવા પણ આવ્યો. આ વેળા પણ એ જો જો જતની શિંગ લાવેલો. ગરમ ને ઠંડી.

એણે બેચાર ઠંડી શિંગ હાથીને ખવડાવી. હાથી ખાઈ ગયો. પછી ગરમ કાઢી. પણ હાથીએ તે સુંધી ન સુંધી ત્યાં તો એકદમ એના પર ઝડપ મારી ને એનો ડગલો શૂંઢમાં લીધો. ને એને આખો ને આખો ઉછાળ્યો. નસીબજોગે ડગલો છૂટો પડી ગયો ને માણસ જમીન પર અધમૂઓ થઈ અફળાયો. પણ પોતાના ચિંથરા જેવા લુગડાં સંભાળી એ જેમ તેમ ત્યાંથી નાઠો.

પછી હાથીએ શું કયું ? એણે તો પેલા ડગલાના મજવા તપાસ્યાં. ઠંડી શિંગો ખાઈ ગયો.

ને ગરમને ચગદી કચડી તેના ભૂકા કરી નાંખ્યા.
પછી ડગલાના ચિંથરા કર્યા ને પેલો માણસ ઠેઠ
દૂર ઉભો હતો તેના શરીર પર ફેંક્યા. લોકો ખડ-
ખડ હસી પડ્યા. પેલો માણસ પછીથી એવી રીતે
કનડવાની ખા ભૂલી ગયો.

હાથીની યાદશક્તિ ખડુ સારી હોય છે.

વાંદરાની ચાલાકો

જપ્રાલટરના ખડકો યુરોપને એક નાકે આવેલા છે. જપ્રાલટરની સામુદ્રધુની યુરોપ અને આફ્રિકાની વચ્ચે છે. એકવાર અહિં વાંદરાઓનો એક કિસ્સો બનેલો.

કેટલાક અમલદારે ત્યાં પડાવ નાંખ્યો. પછી તેમનામાંના કેટલાક દરિયા કિનારે ગયા; અને માછલા પકડવા માટે હોડામાં બેઠા. હોડી થોડ દૂર લઈ જઈ તેમણે પોતાનું કામ શરૂ કર્યું.

માછલા પકડવાનો શોખ યુરોપમાં ઘણાને હોય છે.

પણ ત્યાં તેમને આફ્રિકા આવી. કોણ જાણે ક્યાંથી પણ કાંકરા પડવા માંડ્યા. કોઈ તાકી તાકીને મારતું હતું. કોણ તે સમજાય નહિ. ક્યાંથી તે

દેખાય નહિ. પણ કાંકરા તો આવ્યા જ કરે.

આખરે કંટાળીને તેઓ ઉઠ્યા ને બીજે ગયા. ત્યાં તેમણે સુખે પોતાનું કામ કર્યું. થોડી વારે રણશિંગુ કુંકાયું એટલે તેમણે ઝડપ ઝડપ હોડી કિનારે આણી, ખાંધી, ને છાવણી તરફ દોડ્યા.

કેટલીક વારે તેઓ પાછા આવીને જુએ છે તો હોડી બીજે જ ઠેકાણે ખાંધેલી હતી. મૂળ ઠેકાણે ન મળે.

કોણે એમ કર્યું હશે એ ન સમજાય.

પાછળથી વાત સમજાઈ. એક બીજા અમલદારે કહી. પેલાઓને કાંકરા કોણે માર્યા તે પણ સમજાયું. તે કહે: “એ તો વાંદરાના બચ્ચાં હતાં. તેઓ ખડક પાછળ સંતાયલા. તાકી તાકીને કાંકરા મારે. પછી થોડીવારે મોટા વાંદરા આવ્યા. તેમણે નાનાને કાઢી મૂક્યા ને પોતે ત્યાં બેઠા ને બેવા લાગ્યા. તમે લોકો માછલાં પકડતા હતા તે એમણે ટગર ટગર બેયું. પછી તમે છાવણીએ ગયા, એટલે તેઓ દોડ્યા. હોડીમાં બેઠા. દોરડું છોડ્યું.

દરિયામાં થોડે દૂર ગયા. ગલ નાંખીને માછલા પકડવા માંડ્યાં. જ્યારે પકડાય ત્યારે મોટા મોટા અવાજ કરે, ફૂદે ને નાચે. પછી થાક્યા એટલે હોડી પાછી હંકારી. કિનારે આણીને બાંધી દીધી. મૂળ જગા ભૂલી ગયા એટલે જગા ફેરવાઈ. ને પછી પકડેલી માછલીઓને લઈ ખડક તરફ દોડી ગયા ! ”

વાંદરાની ચાલાકીનો આ કિસ્સો તદ્દન સાચો છે.

માછલીનો ઉપકાર

એક વેપારી વહાણમાં સફર કરે.

સફર ઘર તરફ હતી. પૈસો પુષ્કળ મળ્યો હતો. બધી દોલત વહાણમાં ભરી ને બાધ પાછા ફરતા હતા. વતન વિલાયતમાં હતું.

અગાધ દરિયે વહાણમાં ખાકું પડ્યું. પાણી ભરાવા માંડ્યું.

વેપારી ગભરાયો. સૌ ગભરાયાં. હવે તો આવી જ બન્યું ! પાણીમાં જ સૌની કબર થવાની.

પણ માણસને જીવ વહાલો છે ને બચાય તો બચવું ખરું ને ? બધા ખલાસીઓએ પાણી ઝપાટાભેર કાઢી કાઢીને બહાર નાંખવા માંડ્યું.

રાત ને દહાડો કામ ચાલ્યું. પણ પાણી તો આવ્યા જ કરે. છેવટે તો મરવાના જ એમ સૌને થયું.

પણ એક દહાડો અચાનક પાણી અંદર આવતું બંધ થઈ ગયું. બધા નવાઈ પામ્યા. આનું કારણ શું ?

જુએ છે તો પેલું બાકોડું પૂરાઈ ગયેલું. તેની અંદર એક માછલી એવી સજડ ભરાઈ ગયેલી કે પાણી આવવા જ ન પામે.

પછી તો બલાસીઓએ બાકીનું પાણી વહાણમાંથી કાઢી નાખ્યું. વહાણ ઝપાટાભેર ચાલવા લાગ્યું. પેલા વેપારીની ખુશાલીનો તો પાર જ મળે.

દેશ પહોંચીને એણે માછલીનો ઉપકાર કાયમનો માન્યો. ખ્રિસ્ટોલમાં એણે ધર્મદા નિશાળ સ્થાપી. એ નિશાળના નિશાળીયાઓ કાયમ પિત્તળની માછલીનો બિલ્લો લગાવીને ફરે છે. પેલી માછલી ડોલફીન નામે ઓળખાતી જતની હતી. તેથી આ બિલ્લા પર બરાબર ડોલફીનનો જ આકાર કોતરવામાં આવે છે !

આવી રીતે એ માછલીનું સંભારણું કાયમ માટે થયું.

વાધભાઈનું વહાલ

એક વાર એક શહેરમાં એક સરકસ આવ્યું. સરકસમાં તો વાધ ને વડૂ ને સિંહ ને હાથી ઘણા બધા. શહેરમાંથી લોકોના ટોળાં તેને જોવા આવે. સરકસવાળા બબ્બે પૈસા લે. અને સૌને વાધસિંહ જોવા દે.

આ રીતે જનવરખાનું જોવા માટે એક ખલાસીદાદા પણ પધાર્યા ને બે પૈસા આપી અંદર પેંઠા.

ફરતાં ફરતાં એક મોટા વાધના પાંજરા પાસે આવી પહોંચ્યા. પણ ત્યાં, એને જોઈને વાધ તો કંઈ કૂદે, કંઈ કૂદે !

પેલા ખલાસીએ રખવાળને પૂછ્યું : અલ્યા ભાઈ, આ આમ કૂદે છે કેમ ?

તે કહે: કોણ જાણે ! ક્યાં તો એ ખડુ ખૂશ થતો હશે, કે ખડુ ગુસ્સે થતો હશે.

પછી તો ખલાસીભાઈ પાંજરાની છેકળ પાસે ગયા. એટલે વાઘે ખૂબ પુંછડું પછાડ્યું ને ખરાડા પાડવા માંડ્યા !

ખલાસીભાઈએ ધારી ધારીને જોયું તો તેને યાદ આવ્યું કે “ હું ! આ તો પેલોજ વાઘ ! ” એક વાઘ એ ભાઈનીજ આગળોટમાં હતો. તે વેળા તેને ખવડાવવાનું કામ પોતે કરે. આમ વાઘની સાથે ઝોળખ નીકળી. વાઘ કેમ ખરાડે છે એ સમજાઈ ગયું.

પછી તો ખલાસી રખવાળને કહે: અલ્યા ભાઈ, આ તો મારો જૂનો દોસ્ત છે ! પાંજરું ઉઘાડ, હું એને જરા ભેટી લઉં .

રખવાળ તો કહે: ના, ના !

પણ ખલાસીભાઈ તો જીદીનું ઝાડ ! તેમણે તો પાંજરું ઉઘડાવ્યું ત્યારેજ જંખ્યા. પછી અંદર પેંઠા !

ને ત્યાં મળેલા લોકો તો ટગરટગર બેયાજ કરે.

અંદર પેંસતાંજ વાઘ તો એવો હરખાયો,
એવો હરખાયો ! ખૂબ પ્રેમથી ભેટી પડ્યો. પુંછડી
હલાવવા લાગ્યો. ખલાસીના પગ ચાટવા લાગ્યો.
એમ કંઈ કંઈ લાડ કર્યા.

બધા લોકો તો બેયાજ કરે.

આખરે ખલાસી બહાર નીકળ્યો ને ઘર તરફ
વળ્યો. તે વેળા વાઘબાઈનું રડતું મ્હું બેવા
જેવું હતું !

એ તો કંઈ રડે ને ચીસો પાડે !

જંગલી જનવરો ખરેખર જંગલી કહેવાય
ખરા ?

કેવી અકકલ !

વિલાયતની વાત છે.

એક બાઈને એવી ટેવ કે રોજ બેડા પહેરે તે તપાવીને પહેરે. બહાર જાય તે પહેલાં બેડા ચૂલા પાસે રાખી મૂકવાના. ત્યાં થોડી વાર પડી રહે પછીજ પોતે પહેરે ને બહાર જાય.

પણ એક દહાડો સખત ગરમી પડી. તડકો ધગધગતો હતો. ઉકળાટ ને ધામનો તો પાર ન મળે.

બાઈના નોકરે ધાર્યું: હવે આજે બેડા ન તપાવીએ તો ચાલશે.

બાઈ બહાર જવા નીકળતાં એણે બેડા લાવીને મૂક્યાં—એમને એમ !

પણ બાઈ પાસે એક કૂતરો હતો. તેની ન-

જર પડી. નોકર પર તેને ગુસ્સો ચઢ્યો. તેણે
તો એકદમ કૂદકો માર્યો. બેડા મોંઢામાં લીધા.
રસોડે ગયો. ચૂલા પાસે મૂક્યા. ત્યાં તેને થોડી
વાર સુધી રાખી મૂક્યા. ને પછી પાછા લાવ્યો.

લાવીને બાઈ પાસે મૂક્યા. મૂકીને સામું
બેયું; જાણે એમ કહેવાને કે: બુચ્ચો, બાઈ! ત-
મારો નોકર ભૂલી ગયો. એ કામ મેં કર્યું!

ફૂતરાને આપણી પેઠે બોલતાં આવડતું
હોત તો ?

શિવાજીનો વાઘનખ

દિવાળીની રજા પડી. વીસ દહાડાની રજા. પરીક્ષા તો થઈ ગયેલી. કામકાજ કંઈ મળે નહિ. વિનુ ભરૂચથી આવેલો.

અમે જે ભાઈ તો ખરા જ. આમ અમે પાંચ જણ છાપાદાવ, કૂકડીદાવ કંઈ કંઈ રમ્યા કરીએ ને દહાડો પૂરો કરીએ. કંટાળીએ એટલે ઉખાણું પૂછીએ. પાનાનું જાદુ કરીએ. સભા ભરીને ભાષણ કરીએ. ને ખડુ થાકીએ ત્યારે અમથા અમથા નાચીએ.

એવામાં એક દહાડો કિશોર આવીને કહે: [ખાબુ, ખાબુ ! મને તો કંઈ ગમતું નથી. આપણે નાટક કરીશું ?

વિનુ, રમણ ને ઇશ્વર બેઠેલા હતા. સૌ કહે:

હા બાઈ, એ ઠીક છે. ચાલો ચાલો, સૌ નાટક કરીએ.

પણ મેં કહ્યું: કરીએ તો ખરા. પણ શાનો નાટક કરીશું, તે તો કહો.

વળી બાઈ કહે: પાછા પડદા બેઠાએ, પોશાક બેઠાએ, તલ્વાર બેઠાએ, ખીન્નું બધું બેઠાએ. નાટક કંઈ એમ ને એમ થાય ?

કિશોર કહે: બે બાઈ, ધારીએ તો બધું થાય. નહિ ધારીએ તો કંઈ નહિ. નાટક તો ચન્દુના બાઈએ એક બનાવેલું છે. તે આપવાને તૈયાર છે. શિવાજી વિષેનું નાટક છે. 'શિવાજીનો વાઘનખ' નામ રાખ્યું છે. ચાલી જશે.

ખીન્નું પડદા વિષે: તને ચીતરતાં આવડે છે. ચન્દુને આવડે છે, પડદા કાગળના બનાવી કાઢવાના. નીચે લાકડીઓ ચોંઠીશું. એ બનાવવાના. એક તું ચીતરજે ને એક ચન્દુ ચીતરશે. એક પર મહેલ ચીતરજે ને એક પર પહાડ ને દરિયો એટલે ચાલી જશે. બહુ થયું.

પોશાક તલ્વાર બધું બેશું કરીશું. વળી એ

પાંચ રૂપિયા ભેગા કરી કાઢીએ. તેમાંથી બાકીનો ખરચ થશે; એમ ને એમસ્તો. સૌની મદદ હોય તો થાય.

ત્યારે મેં કહ્યું: હા હા, કરીશું, કરીશું. તું ચન્દુને બોલાવી લાવ. ને એના બાધને પણ તેડી લાવ. એટલે બધા મળી વિચાર કરીએ.

કિશોર કુદતો કુદતો આવ્યો. સાથે ચન્દુ, ચન્દુનો બાધ મનસુખ તથા બીજા પણ એના ફળીયાના બે ત્રણ છોકરાને લેતો આવ્યો. અમે મળી નાટકસભા ભરી. બધાએ વિચાર કર્યો. કોણ શું શું લાવશે તેની યાદી કરી. એક છોકરા પાસે તલ્વાર હતી. એકની પાસે બન્દુક હતી. લુગડાં તો તુરત મળી શકે તેમ હતું. બીજું ત્રીજું કંઈ બેઠાએ તે માટે અમે પૈસા પણ ભેગા કર્યા. મેં ને બાધએ અમારા છ આના આપ્યા. બીજા કોઈએ ચાર આના, કોઈએ બે આના ભર્યા, એમ દોઢેક રૂપિયા ભેગો થયો.

પછી સવાલ આવ્યો, નાટક કરીશું ક્યાં ?

કંઈ સારું ઠેકાણું જોઈએ. જ્યાં કોઈ ડખલ ન કરે, કોઈ ધમકાવે નહિ એવું જોઈએ. નહિ તો બધી મહેનત ધૂળ જાય. એ માટે સૌ વિચારમાં પડ્યા. કિશોર પણ એ વિષે કહી ન શક્યો. ચન્દુ કહે: બાઈશાખ! એ કામ મુશ્કેલ, મારે ત્યાં તો બને જ નહિ.

મેં કહ્યું: અમારાથી પણ એ બાબતમાં કંઈ નહિ બને. પણ કિશોરના ફળીયાનો એક કાન્તિ કરીને છોકરો હતો તેણે એ બીડું ઝડપ્યું. તે કહે: મારાં ફોઈનું ઘર છે. ફોઈ હાલ જત્રાએ ગયા છે. મહિનો માસ આવવાના નથી. ચાવી મારે ત્યાં છે. બા પાસે હું તે લઈશ. ઘર મોટું છે. ત્યાં નાટક કરીશું. ત્યાં કોઈ બીજું ત્રીજું આવવાનું નથી.

કિશોર ઉછળી પડ્યો: ખસ, ત્યારે તો કામ ફૂટેલ.

પછી બધાએ પાઠ લઈ લીધા. હું મયો શાહજી. બાઈને તાનાજીનો પાઠ આપ્યો. ચન્દુ શિવાજી થયો. અફઝુલખાન થવાનું કિશોરે કબુલ

કર્યું. પડદા ચીતરવાનું શરૂ થયું. પાઠ ગોખવા માંડ્યા. કાળી ચૌદસને દહાડે નાટક રાખ્યો.

ભારી પાસે બાપાજીનો જીનો રખર-ટાંપ હતો. તે કાર્ડના ટુકડા પર લગાવ્યો ને ટિકીટ બનાવી. લાલ ટિકીટના જે પૈસા. ઘોળી ટિકીટનો એક પૈસો. ફૂળીયામાં ટિકીટો વેચી. ટિકીટ તો પચ્ચીસ ત્રાંસ ખપી ગઈ. બધા નાટક જેવા એકેપગે થઈ રહ્યા.

ધનતેરસ આવી લાગી. પાઠ બધા તૈયાર છે. અમે એક વાર બજવી જેવાનું નકકી કર્યું. બધા આવ્યા. કાન્તિની ફ્રેઈઝના ઘરમાં ભેગા થયા. પડદા ગોઠવ્યા અને પાઠ બજવી ગયા. સૌને લાગ્યું કે ખેલ અરછો થશે.

કાળી ચૌદશે ખપોરે જે વાગાથી ખેલ હતો. ભાગ લેનારાને સૌને જમીને ખાર વાગે ત્યાં બોલાવેલા. બધા આવી ગયા. સીનસીનેરી ગોઠવાઈ ગયાં. પડદા ટાંગેલા તૈયાર હતા. એટલામાં મેં કહ્યું: અલ્યા! બાધ બધા તો છો, પણ કિશોર ક્યાં છે?

બધાએ જોયું તો કિશોરજ ન મળે. એક

જણ એને ઘેર દોડ્યું. કિશોર પથારીમાં સૂતેલો. એને સસડીને તાવ આવેલો. ધનતેરસની લાપશી નડી, કે કોણ જાણે ! પણ પથારીમાંથી ઉઠાય તેવું નહોતું !

આ તો ભાઈ ખરા ભોગ લાગ્યા ! છેલ્લી ઘડીએ હવે અફઝુલખાન કેને બનાવીએ ?

અમે તો મહા વિમાસણમાં પડ્યા. અફઝુલખાન વિના નાટક પણ કેમ થાય ? ટિકીટો વેચેલી તેનું શું ?

આખરે મેં કહ્યું : મારા ફળીયામાં શિવલાલ કરીને છાકરો છે. એ ચાલશે. અફઝુલખાનમાં કંઈ ખાસ ગોખવાનું છે નહિ. થોડું ઘણું એ ગોખી લેશે. બાકીનું આપણે પડદા પાછળથી ધીમે ધીમે બોલીશું એટલે ચાલશે.

બધા કહે કે : હા ભાઈ, તેમ તો તેમ.

હું શિવલાલને બોલાવવા દોડ્યો. શિવો જમવા બેઠો હતો. પહેલો કોળીયો તે મોંઠે મૂકે ન મૂકે ત્યાં હું પહોંચ્યો. મેં તેને વાત કરી. તે જરા

આડા સ્વભાવનો હતો. અમારા બધાની સાથે તેને બહુ હળતું નહિ. તેણે તો માથું ધુણાવી ના જ કહી. મેં બહુ આગ્રહ કર્યો. એટલામાં બીજા એક બે જણ આવી લાગ્યા. અમે તેને હાથે પગે લાગ્યા, ત્યારે તે મહા મહેનતે તૈયાર થયો. તેને પાઠ આપ્યો ને કહ્યું: ગોખાય તેટલું ગોખજે. નહિ તો પડદા પાછળ બોલાય તેટલું સાંભળી સાંભળીને બોલવાનું છે.

જેમ તેમ બે પાંચ કોળીયા તેણે ખાધા ન ખાધા ને અમે તેને લઈને દોડ્યા, કાન્તિની ફાઈને ઘેર. એ દરમ્યાન એક વાગી ગયો હતો. ટિકીટ લેનારાઓ આવવાની દોડધામ શરૂ થઈ ગઈ હતી. અમે બધા પડદાની પાછળના ઓરડામાં ભરાયા. બધાંએ કપડાં પહેર્યાં એટલે પહેલી ઘંટડી થઈ. પછી બીજી ને ત્રીજી ઘંટડી થતાં જ પડદો ઉપાડા બિલ શરૂ કરવામાં આવ્યો.

છેક છેલ્લો પ્રવેશ અફઝુલખાનના વધનો હતો. શિવાજી ચન્દુ થયેલો. ચન્દુ જરા જડો હતો. પણ

એનું મ્હોં લંબાયું હતું. તેથી એને શિવાજી બનાવેલો. છેલ્લો પડદો ઉપડતાં એની ને શિવાજી અફઝુલખાનની મુલાકાત શરૂ થઈ. શિવો પાછળથી સાંભળી સાંભળીને બોલતો. ચન્દુ ગોખેલું સડ-સડાટ બોલતો. એટલામાં ફટ દધને ચન્દુએ-શિવાજીએ અફઝુલખાનને માર્યો હડસેલો ને ભોંય પર નાંખ્યો ને તેની છાતી પર ચઢી બેઠો અને ખખડાવીને એનો પાઠ એ બોલ્યો: દુષ્ટ ! નરાધમ ! મ્હેરછ ! આજે સમજ લે કે તારો કાળ આવ્યો છે. તમે ધવનો અમારી માતૃભૂમિને ચૂસી ખાવા—

ચન્દુનો થથરાવનારો એ ધાંટો ને બોલવાની પદ્ધતિ વીરરસ ભરેલાં હતાં. અમારા જોનારાઓ તેથી ખૂશ થતા હતા ને તાળીઓ પાડતા હતા. ને “ વાહ વાહ ! ધન્ય ધન્ય ” બોલતા હતા ! એથી કે ચન્દુના મોટા ધાંટાથી કે ગમે તેમ, પણ શિવલાલને વહેમ પેઠો કે આ બધા મારી મનક બનાવવા અને મને ફટકાવવા ખાતર જ અહિં પકડી લાવ્યા છે. તે તો મારી કુદાકડો ને ઉભો થયો.

ચન્દુને તમાચો મારીને હુઠે નાંખ્યો, એક લાત લગાવી, એક લાત પાછળના પડદાને લગાવી ને કુદકો મારતોફને નાઠો તે ઠેઠ ઘર બહાર. ને બહાર જઈને એણે ગબરડી મૂકી. ચન્દુનું શિવાજી-પણું બધું ઉલટપાલટ ને ધૂળધાણી થઈ ગયું. તેના ગાલ રાતા રાતા થયા. લાત સખત લાગી. બીજી બાજુ જોનારાઓ હુરિયો હુરિયો કરી પડદા-પર તૂટી પડ્યા. પડદા બધા ચિંથરેહાલ થઈ પડ્યા. મહા ધમસાણ મચ્યું, જાણે પાણીપતની લડાઈ. જેમતેમ મામલો ઠંડો પાડ્યો, અને બધાને વિદાય કર્યા. સારે નસીબે કાન્તિની ફેદની કોઈ વસ્તુને નુકસાન થયું ન હતું.

પાછળથી બખર પડી કે આગલી હોળી વખતે શિવાની ટોળીવાળા અને ચન્દુની ટોળીવાળા લડેલા તે વખતે ચન્દુએ શિવાને થોડો મેથીપાક આપ્યો હતો. શિવાએ બધો તાલ બગાડ્યો તેતું એક કારણ એ પણ હતું !

આમ અમે નાટક બજવ્યું !

સચિત્ર બાળવાર્ષિક

મધ પૂડો

આ

જે

જ

રસભરી કવિતાઓ.....

લાડકાઓ.....

પરીઓની વાનો.....

વિજ્ઞાનની રમુજો.....

નવી નવી રમતો.....

ધનિદાસકથાઓ.....

પ્રેરક ચરિત્રો, સમશ્યાઓ

કાવ્યો.....

અને.....

એવું બીજું ઘણુંયે.....

વળી પાને પાને.....

ચિત્રો તો અસંખ્ય.

૦-૧૨-૦

વ

સા

વો

ગાંડી વ

ગાંડીવનાં અધાં ૪૩ બાળપુસ્તકો વસાવો.

